

УДК 35.073.52

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Меджитова Р.Ш.

*Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, Сімферополь, Україна
E-mail: minzatova@crimea.edu*

У статті розглянуто фінансові та нефінансові державні механізми бюджетного регулювання, у тому числі фінансовими ресурсами, малим та середнім бізнесом, проведення грошово-кредитною та соціальною політикою в Україні.

Ключові слова: бюджетне регулювання, держава, фінанси.

ВСТУП. Бюджетне регулювання знаходиться у постійному розвитку. З одного боку, це обумовлено процесами трансформаційної економіки, переходом до ринкових відношень, а з другого – з прагненням України увійти в європейське середовище, стати рівноправним партнером у економічному і соціальному зростанні. Тому аналіз еволюції та стану бюджетного регулювання з боку держави, знаходження нових механізмів та перспектив цього впливу є актуальною проблемою.

Бюджетному регулюванню присвячені численні праці українських та зарубіжних економістів. Але основна їх частина відноситься к міжбюджетним відношенням та трансфертам. Більш широкий погляд на бюджетне регулювання мають роботи О.В.Бречко, М.В.Сізовій, Н.С.Островської, О.Л.Савенко, П.В.Тархова, М.А.Деркач, в яких розглядаються різноманітні аспекти державного бюджетного регулювання. Ці аспекти з коментарями будуть стисло проаналізовано у нашій роботі. Проблема є в тому, що в сучасних умовах немає узагальненого опису державних механізмів бюджетного регулювання.

Мета дослідження - виявити вплив сучасних механізмів бюджетного регулювання з боку держави на регіональний розвиток.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ. Фінансові механізми державного регулювання економіки регіону охоплює законодавчо-нормативне регулювання, фінансове регулювання, державне прогнозування, планування та програмування, пряме управління регіоном, соціальний захист [1]. Фінансове регулювання починається з оцінки фінансової бази регіону, яка є сукупністю фінансових ресурсів, що створюються в усіх секторах регіональної економіки або залучаються до неї із зовні, та визначають фінансові передумови і результати соціально-економічного розвитку регіону. О.В.Бречко зробив методику оцінки фінансової бази регіону, в основу якої поклав секторний аналіз. Такий аналіз дозволяє акумулювати фінанси сектору державного управління, включає місцеві органи влади; фінанси сектору нефінансових корпорацій, включно підприємства; фінанси населення; фінанси сектору фінансових корпорацій, до яких входять депозити в національній і іноземній валюті і кошти, залучені через ринок місцевих боргових зобов'язань; фінанси тіньового сектору економіки. При визначенні тіньового сектору економіки О.В.Бречко використовував методику структурного моделювання, згідно якої оцінка обсягів тіньової економіки проводиться на основі

середнього рівня оподаткування юридичних і фізичних осіб. Бюджет, на погляд О.В.Бречко, повинен бути регулятором регіональної економіки, джерелом фінансування господарства і формування грошових фондів, а також забезпечувати контроль за фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання, що знаходяться на даній території та бути гарантом розподілу і доведення до населення створених благ та послуг у формі соціальних трансфертів. Саме фонди мають інвестиційну функцію за забезпечують бюджет розвитку території.

Фінансовий механізм також включає: фінансові санкції (за порушення фінансового законодавства, за нецільове використання бюджетних коштів, за несвоєчасну оплату платежів); фінансові стимули (податкові канікули, списання заборгованості, відстрочка платежів, зниження ставок податків). Інструментами фінансового механізму служать: ліміти бюджетного фінансування, норми витрат в бюджетних установах, надання фінансової підтримки та допомоги, а також встановлення дотацій та субвенцій. Для реалізації цього механізму треба урахувати специфіку спрямованості розвитку території, її соціальні, природні, інституціональні та економічні особливості, який вид економічної діяльності є домінуючим, але який соціальний сектор найбільш розвинений.

Один із напрямів розвитку фінансових механізмів державного регулювання – це вдосконалення управління регіональними фінансовими ресурсами через казначейську систему. Це питання розглядає у своїх дослідженнях М.В.Сізова [2]. Ідея єдиної каси, яка реалізована у системі казначейства дає можливість обліку бюджетних коштів, їх контролю для кожної юридичної особи, яка отримує гроші від держави, припинення видачі у випадку правопорушення цієї особою законодавства.

Вдосконалення механізму управління бюджетними коштами може здійснюватися через впровадження комп'ютерної системи, яка забезпечує доступ к необхідній інформації суб'єктам господарювання, що допоможе вирішувати проблему для територіально віддалених суб'єктів від міста розташування казначейства, але це потребує реалізацію електронного цифрового підпису та обміну фінансових документів через комп'ютерну мережу в електронному виді. Позитивними наслідками введення такої системи є прискорення доступу клієнтів к інформації про свої рахунки, раціональному використанню робочого часу, й оперативності у прийнятті необхідних економічних рішень, але негативні наслідки – це можливість нападів комп'ютерних злочинців на базу даних казначейства та зміни інформації на користь правопорушників.

Аналіз ресурсів розвитку регіону показує, що одним з головних компонент цих ресурсів є малий і середній бізнес, що грає все більш важливу роль в формуванні бюджету території. На формування, функціонування і розширення малого і середнього бізнесу роблять вплив різні чинники, серед яких важливе значення має грошово-кредитна політика держави. Грошово-кредитна політика охоплює як економічну, так і банківську систему, вона виконує регуляторні функції і виступає як механізм державного регулювання. Дослідження Н.С.Островської показали, що мети грошово-кредитної політики можна розділити на три групи: стратегічні, проміжні і тактичні, причому стратегічні цілі завжди збігаються із загальними

соціально-економічними цілями розвитку держави, а проміжні і тактичні конкретизують стратегічні цілі [3].

Специфіка реалізація грошово-кредитної політики в Україні наводить до того, що в ній практично відсутні стратегічні цілі, а як проміжна мета виступає стабільність національної грошової одиниці – гривни. Розвиток фінансово-економічної кризи в Україні показав, що в національного банку відсутня чітка стратегія підтримки національної валюти, його дії часто залежать від волюнтаристичних вирішень окремих політиків або олігархів, що лобіюють власні інтереси або свого оточення. Від подібних рішень страждають цілі регіони, ставиться під загрозу наповнюваність їх бюджетів, розоряються дрібні підприємці, що узяли валютні кредити в банках. Проведений аналіз Н.С.Островської показав, що Національний банк України, діючи як монополіст купівлі-продажу валюти на ринку, проводить політику кредитної експансії, постійно готує ґрунт для збільшення грошей в обігу, провокуючи тим самим зростання темпів інфляції.

Окремо грошово-кредитної політики в Україні важливу роль в бюджетному регулюванні з боку держави грає соціальна політика, оскільки від неї залежать грошові та не грошові доходи населення. В ринкових умовах економічний механізм державного регулювання доходів населення ґрунтується, перш за все, на соціально-економічному стану країни. Як пише О.Л.Савенко, доходи населення, як соціально-економічна категорія, характеризують стосунки в суспільстві з приводу присвоєння, використання та розподілу створюваного продукту, категорія доходів населення відображає економічні зв'язки між членами суспільства з приводу споживання виробленого продукту за рахунок її трудової активності, використання власності, яка знаходиться в її розпорядженні, та соціальних трансфертів. Номінальні і реальні доходи, а також розміри і динаміка основних складових доходів населення, таких як заробітна плата, пенсії, стипендії тощо, дозволяють судити про рівень добробуту громадян та його динаміку. Отже політика доходів, яка здійснюється державою, являє собою найбільш важливу частину соціальної політики [4]. На думку О.Л.Савенко, державне регулювання доходів населення повинне розвиватися по наступних напрямках: оплата праці, оподаткування доходів і пенсійне забезпечення.

У сфері оплати праці необхідно: підвищення розміру мінімальної заробітної плати, встановлення розмірів і умов оплати працівників підприємств і організацій, що фінансуються за рахунок бюджету; вдосконалення механізму індексації грошових доходів населення; посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері оплати праці. У напрямі підвищення мінімальної заробітної плати необхідно: підвищення розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян; встановлення оптимальних ставок оподаткування доходів населення; встановлення обґрунтованих пільг оподаткування населення. По третьому напрямку потрібний: здійснення пенсійної реформи; встановлення розмірів внесків по пенсійному страхуванню; регулювання умов виходу на пенсію; встановлення порядку нарахування і виплати пенсій; регулювання використання пенсійних засобів; посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері пенсійного забезпечення. Забезпечення реалізації даних напрямів має бути засноване на оцінці соціально-економічного стану і перспектив розвитку національної економіки.

Державне регулювання доходів населення включає наступні модулі: економічний, організаційний, правовий та інформаційний. В першому модулі ведеться розробка та вдосконалення доходів населення, яке залежить від соціально-економічного стану країни. Другий модуль призначене для формування та функціонування органів організаційного управління, в тому числі, державних, які розробляють та реалізують державні програми в сфері доходів населення. Третій модуль формує законодавчу та нормативно-правову базу в сфері доходів населення. Четвертий, інформаційний, модуль здійснює моніторинг динаміки та структури доходів та видатків населення, зміну диференціації населення по рівню доходів, а робітників – по рівню заробітної плати, а також відстежує регіональні тенденції динаміки доходів.

Серед негрошових доходів населення важливу роль грають соціальні блага, які додає держава. У своїх дослідженнях П.В.Тархов проаналізував поняття «якість життя» та показав, що це - інтегральна характеристика фізичного, психологічного, емоційного і соціального функціонування людини, заснована на її суб'єктивному сприйнятті, тому основні складові якості життя: психологічне благополуччя; соціальне благополуччя; фізичне благополуччя; духовне благополуччя. На думку П.В.Тархова, основним критерієм якості життя, а значить і якості трудового потенціалу (трудового капіталу) є здоров'я людини і населення в цілому. На рівні виробництва першорядність критерію якості життя прямо зв'язана з економією повних витрат, включаючи зниження прямих витрат на робочу силу, підвищення якості робочої сили, зменшення обсягів екологічних платежів і, у результаті, збільшення рентабельності виробництва [5].

Тому в інтересах держави підтримувати достатній рівень якості життя, проводити ефективну соціальну політику та формувати бюджет, в якому витрати на здоров'я людини дозволять не тільки мати якісну робочу силу, але і здорове молоде покоління, а також продовжити термін життя середньостатистичного українця, який сьогодні один з найкоротших в Європі.

Регулюванню фінансових потоків сектору загального державного управління присвятив своє дослідження М.А.Деркач, який зробив концепцію формування і регулювання фінансових потоків сектору загального державного управління на регіональному рівні, яка базується на принципах єдності їх формування в рамках фінансової системи країни, повноти, достовірності і відкритості інформації щодо джерел формування фінансових потоків державного управління та напрямів їх використання на кожному рівні управління [6]. Але головним принципом формування та розподілу доходів між різними рівнями управління є відповідність між делегованими цим рівням функціями та їх фінансовим забезпеченням. М.А.Деркач робить висновки про основні напрями удосконалення формування і регулювання фінансових потоків. Це стосуються необхідності: 1) розробки довготермінових (на 3-5 років) і стабільних нормативів відрахувань від загальнодержавних джерел доходів до місцевих бюджетів; 2) врахування особливостей окремих регіонів, зокрема їх прикордонного статусу, який вимагає додаткових витрат на його підтримку і, відповідно, обумовлює потребу в додаткових надходженнях; 3) забезпечення гнучкості механізму регулювання фінансових потоків з тим, щоб за умов змінюваності доходів була можливість достатньо швидко приводити у відповідність доходи і витрати

різних рівнів управління; 4) забезпечення самоуправління і самостійності регіональних рівнів управління на основі закріплених власних джерел доходів, за використання яких ці рівні управління несуть власну відповідальність; 5) вирішення проблем депресивних регіонів, яке потребує, крім загальних принципів розподілу доходів і повноважень, застосування спеціальних методів і заходів, додаткових фінансових вливань, податкових та митних пільг, введення спеціальних режимів інвестиційної діяльності, режиму вільних економічних зон тощо; 6) визначення достатності та рівномірності фінансового забезпечення видатків місцевих бюджетів з врахуванням чисельності населення та ресурсного потенціалу регіону.

ВИСНОВКИ. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки щодо державних механізмів бюджетного регулювання. Вони складаються з: 1) фінансових механізмів, у яких бюджет виступає головним інструментом соціальних гарантій та територіального розвитку; 2) казначейської системи, яка здійснює облік і контроль за державними коштами та яку можливо вдосконалити шляхом інформатизації та включення у єдину комп'ютерну мережу усіх її рівнів; 3) грошово-кредитної політики держави, за допомогою якої зростатиме малий та середній бізнес; 4) регулюванні грошових та не грошових доходів населення; 5) регулюванні фінансових доходів та витрат сектора державного управління. Різноманітні засоби державних механізмів бюджетного регулювання охоплюють усі сторони існування регіону і таким чином здійснюється комплексний вплив цих механізмів на регіональний розвиток.

Вдосконалити механізми регулювання бюджету різних рівнів, у тому числі, місцевих бюджетів, можливо за допомогою економіко-математичної моделі, розробка якої є метою подальших досліджень.

Список літератури

1. Бречко О.В. Методичні підходи до вдосконалення аналізу фінансового забезпечення регіонального управління // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. – Тернопіль: Економічна думка. - 2002.-№ 6. - С. 73-77.
2. Сізова М.В. Виконання місцевих бюджетів за видатками – нова функція органів казначейства // Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами. Серія “Державне управління”: Зб. наук. праць ДонДАУ. – Донецьк: ДонДАУ, 2002. – т. III, вип. 17. – С. 109-113.
3. Островська Н.С. Вплив банківської системи на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного інституту: Зб. наук. пр. – Чернівці, 2003. - Вип. 4: Економічні науки. – С. 176-177.
4. Савенко О.Л. Проблеми соціальної політики на фоні ринкових реформ // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – Вип. 14. / Наук. ред. І.К. Бондар. – К., 2001. - С. 90-93.
5. Тархов П.В. Теоретические основы экономики качества жизни // Вісник аграрної науки Причорномор'я Миколаївської державної аграрної академії. – 2001. –№3(12). – С.133-138.
6. Деркач. М.А. Місце та роль фінансового регулювання економіки у системі державного регулювання / Збірник наукових праць. - Випуск 2. - 2000. – Суми: Вид-во Сумського державного університету, 2000. – С. 253-257.

Меджитова Р.Ш. Государственные механизмы бюджетного регулирования / **Р.Ш.Инзатова** // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия «Экономика и управление». - Т. 23 (62). – 2020. – С. 102-107.

Рассматриваются государственные механизмы бюджетного регулирования, в том числе финансовыми ресурсами, малым и средним бизнесом, проведение денежно-кредитной и социальной политики в Украине.

Ключевые слова: бюджетное регулирование, государство, финансы.

Medgitova R. State mechanisms of the budgetary regulation / **R.Minzatova** // Scientific Notes of Taurida National V. Vernadsky University. Series: Economy and Management. Vol. 23 (62). – 2010. № 1. – P. 102-107.

The state mechanisms of the budgetary adjusting are examined, including by financial resources, small and middle business, pursue of monetary and social policy in Ukraine.

Keywords: budgetary regulation, state, finances.

Статья поступила в редакцию 20.01.2010 г.